

Az állam- és
jogtudományi
egyetemi elméleti
képzés és a bevezető
jellegű gyakorlati
jogi képzés együttes
megvalósításának
aspektusai

Dr. Füzy Tibor

**A GYAKORLATI JOGI KÉPZÉS
ÉS A JOGKLINIKAI OKTATÁS KAPCSOLATA**

JOGGAL A CIVIL TÁRSADALOMÉRT!

NORVÉG CIVIL
Támogatási Alap

Az állam- és
jogtudományi
egyetemi elméleti
képzés és a bevezető
jellegű gyakorlati
jogi képzés együttes
megvalósításának
aspektusai

Dr. Füzy Tibor*

**A GYAKORLATI JOGI KÉPZÉS
ÉS A JOGKLINIKAI OKTATÁS KAPCSOLATA**

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS**

---

* A szerző a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogklinika oktatója.

Az alábbi kiadvány a PILnet Alapítvány *Régiós Pro Bono Platformok kialakítása a Budapesten-kívüli civil társadalom fejlesztésért* című pályázatának keretében került kiadásra. A kiadvány a Pécsi Tudományegyetem részére készült kutatás eredményeit tartalmazza, azonban tartalmát tekintve kiemelten alkalmas arra, hogy más jogi karok oktatói, ügyvédek és kamarai vezetők számára is hasznos háttérinformációt, és inspirációt közvetítsen.

További információ:

PILnet Alapítvány
Paulay Ede utca 50.
1061 Budapest

E-mail: probono@pilnet.org

A kiadvány létrejöttében közreműködtek:

Szerző | Dr. Füzy Tibor
Munkatársak | Dr. Barabás Tamás | Papp Gyöngyvér | Molnár Krisztina
A kiadvány a Norvég Civil Támogatási Alap támogatása nélkül nem jöhetett volna létre.

Tervezés, tipográfia | Kovácsné Kiss Judit | Createch Kft.
Nyomás | Createch Kft.

Tartalomjegyzék

Bevezető gondolatok	7
1. Egyetemi jogi képzési modellek.....	9
1.1 Az európai modell.....	9
1.2 A common law országok.....	11
1.3 A magyar jogi felsőoktatás jellemzői.....	13
2. Jogászi képesség, kompetencia	17
2.1 Képesség, kompetencia fogalma	17
2.2 Jogászi képességek, ismeretek	19
2.2.1 A bírói kar elvárásai	19
2.2.2 Az ügyvéddé váláshoz szükséges képességek	24
2.2.3 Az ügyészségi fogalmazókra vonatkozó szabályozás	25
2.2.4 Nemzetközi kitekintés a jogklinikai képzés mentén.....	26
2.2.5 ÁJK Jogklinika képzése keretében ismertetett jogászi képességek katalógusa	27
2.3 Az elvárt képességek, kompetenciák összevetése	29

3. “Tanítás a tanulásért” kritikai gondolkodás	
–jogérvényesítés–jogklinikai oktatás	31
3.1 Az oktatás–tanulás–társadalmi jólét összefüggései	32
3.2 Az oktatás, mint gyakorlati idegtudomány	33
3.3 Hogyan tudunk az eddig alkalmazottnál jobb módszertant kifejleszteni?.....	34
3.4 Motiváció	35
3.5 Tanulás a gyakorlat által – az aktív tudásgyakorlás és a holisztikus megközelítés kapcsolata	36
3.6 A klinikai jogi oktatás – „Oktatás a tanulásért” kapcsolata.....	36
4. A PTE ÁJK Jogklinika jelene és továbbfejlesztésének lehetőségei	41
4.1 A jogklinika, mint oktatási módszertan, híd az elmélet és a gyakorlat között	41
4.2 A jogklinikai képzés leírása	44
4.2.1 A Jogklinika I.	45
4.2.2 A Jogklinika II.....	46
4.3 A Jogklinika és a hivatásrendek gyakorlati képzésben résztevő tagjainak kapcsolata	47
4.4 Nemzetközi kitekintés	49
5. A jogászai hivatásrendek elvárásai a frissen végzett joghallgatókkal szemben és a graduális képzésben résztevők elvárásai az egyetemi képzéssel szemben ...	51
5.1 A jogászai hivatásrendek számára készített kérdőív	51
5.2 A kérdőívek értékelése.....	53

5.3 A joghallgatók számára készített kérdőív elemzése	55
5.3.1 A feltett kérdések	55
5.3.2 A válaszok értékelése	56
6. Szakmai gyakorlat és Jogklinika	59
6.1 Szakmai gyakorlat fogalmak	59
6.2 A jogklinika, mint a szakmai gyakorlat alternatívája	63
7. Campus Legal Aid Clinic.....	65
8. További lehetőségek.....	69
9. Záró gondolatok, a kutatás eredményeinek összegzése.....	71

Bevezető gondolatok

Az értekezés címe mindjárt magában rejt egy olyan évszázadokra visszatekintő ellentmondást, melynek feloldására számtalan javaslat és gyakorlatba is átültetett megoldás született, azonban a jogásztársadalmat teljesen nem sikerült meggyőzni bármelyik primátusáról.

A **21. század** magával hozta az **információs társadalom** robbanásszerű fejlődését, s a modern számítástechnikai eszközöknek is köszönhetően az alkalmazandó joganyag rendkívüli módon történő felduzzadását, átstrukturálódását, új társadalmi viszonyok bonyolult részletszabályainak megalkotását. Egyértelművé vált a szakma gyakorlóinak számára, hogy új eszközökkel és képességekkel kell megküzdenie a modern kor kihívásaival. Ez azt jelenti, hogy az oktatásnak is **válaszokat kell adnia a gyakorló szakma és a jövő szakemberei, az egyetemi hallgatók számára**, miképpen lehet a legjobban felkészíteni a hallgatókat ezekre a kihívásokra, feladatokra. És ez természetesen független attól, hogy mely hivatásrend képviselőiről beszélünk. Ez vonatkozik a bírói, ügyészi, ügyvédi, közigazgatási és egyéb jogi hivatásrendekre egyaránt. A jogszabályok lehetnek eltérőek, de a 21. századi változásokra adandó válaszoknak a változások azonossága miatt hasonlóaknak kell lennie. Ugyanakkor ezen kihívások magukban hordozzák a tanításról és a tanulásról alkotott eddigi világképünk változását is. Figyelemmel kell lennünk **más tudományágak** által e témakörben elért eredményekre is. Itt gondolunk a **tanulás folyamatának**

megértésére vonatkozóan folytatott alapos és széleskörű nemzetközi kutatásokra. Ezek eredményei szintén felhasználandók a formálódó új oktatási metódusok kialakításakor.

A **kutatásunk hipotézise**, hogy a megváltozott társadalmi viszonyok, gazdasági környezet miatt jelenleg már nem elegendő a joghallgatók számára csak a jogdogmatikai alapok elsajátítása és a hatályos jog szabályainak ismerete, hanem szükséges olyan jogászai képességek fejlesztése, melyek képessé teszik mint szakembert arra, hogy önállóan tudja megtalálni a szakmai válaszokat munkája során, tehát kompetenciával rendelkezzen a fent vázolt kihívásokhoz történő megfeleléshez.

A **dolgozat célja** az előzőekben jelzett dilemma hátterének megvilágítása, feloldására kialakult nemzetközi gyakorlatok bemutatása, és olyan új metódusok kidolgozása, melyek a saját egyetemi képzésünk során egyidejűleg lehetnek sikerrel alkalmazhatóak és növelhetik a képzés reputációját, megőrizve a jelenleg is méltán neves akadémiai képzésünk hírnevét.

A **kutatásunk módszere** az összehasonlító elemzés mellett az empirikus, kérdőíves felmérések elemzése, a jogászai hivatásrendek vezető képviselőivel történt interjúk készítése, az oktatásban kísérleti jelleggel már alkalmazott új technikák értékelése.

1. Egyetemi jogi képzési modellek

Először is vizsgáljuk meg, hogy a témánk szempontjából jelentős európai és tengeren túli egyetemeken milyen egyetemi jogi képzési modellek alakultak ki az elmúlt évszázadok során és jelenleg milyen változatos formát mutatnak ezek.

1.1 Az európai modell

Az európai modell és főképpen a német jog által befolyásolt és érintett országok a jogdogmatikai képzés primátusát valósították meg. A kétfokozatú jogi oktatás első részében a jogtörténeti, jogelméleti, jogdogmatikai alapok átadása valósul meg, mely államvizsgával zárul. Az oktatás második részében gyakorlati képzés folyik, melyet második államvizsga zár le. A vizsga sikeres letételét követően válik a végzett joghallgató a jogász hivatás gyakorlójává. A képzés második fázisában kapja meg azokat az ismereteket, melyek alkalmassá teszik a joghallgatót arra, hogy a különböző jogi szakmákban sikerrel lássa el a feladatát.

Ahhoz, hogy a végzett joghallgatóból jogász szakember válhasson és saját szakmai címe alatt praktizálhasson, ügyvéd lehessen (Rechtsanwalt) vagy a közigazgatásban helyezkedhessen el (Volljurist) a végzett joghallgatóknak először kettő éves rotációs rendszerben kell gyakorlati

tapasztalatokat szereznie. Ez alatt a gyakorlati idő alatt a joggyakornoknak (Referendar) négyféle jogi intézményi környezetben kell esetenként 6 havi gyakorlatot szereznie. A bírósági szervezetben, az ügyészségnél, közigazgatásban és ügyvédi irodánál. A gyakorlati képzés utolsó negyedének egy részében jogosult a saját érdeklődésének, karriercéljainak legjobban megfelelő intézménynél eltölteni a gyakorlati időt.¹

Az egyetemi képzés keretei között központilag szervezve történik a gyakorlati képzés, így nem a jogdogmatikai képzés megrövidítésével történik a gyakorlati jogi ismeretek megszerzése, hanem a képzési idő átszuktúrálásával.

Az európai modell további alrendszerének tekinthetjük *az ausztriai és svájci jogászképzést*.

Ezen országokban az akadémiai oktatás, a jogdogmatikai alapok elsajátítása teljesen elkülönül a jogász gyakorlati ismeretek, jogi hivatásrendek által elvárt gyakorlati ismeretek oktatásától. Ausztriában a jogi egyetem elvégzését követően a végzett hallgatónak a tanulmányait gyakorlati képzés keretei között kell folytatnia ahhoz, hogy ügyvéddé, vagy bíróvá válhasson. Függetlenül attól, hogy mely jogi hivatásrend részese kíván majd lenni a végzett jogász, köteles elvégezni egy 5 hónapos gyakorlati képzést a bíróságnál, vagy az ügyészségnél (Gerichtspraxis). Ennek keretében közvetlen betekintést nyer a bíróság, ügyészség napi működésébe, az ott folyó gyakorlati munkába. Megismeri, hogy milyen jogászai képességek szükségesek a jogász hivatások gyakorlásához.

---

1. <http://dajv.de/legal-education-in-germany.html>

Legkésőbb az 5 hónapos gyakorlati képzés befejezésekor a hallgatónak el kell döntenie, hogy mely jogászhiivatást választja. A további jogi képzése attól függ, hogy ügyvéd, vagy bírószeretne-e lenni.²

1.2 A common law országok

A common law országokban két típusú jogászképzési rendszerrel találkozhatunk: az angollal és az amerikaival.

Mindkettő esetében az angolszász jog, precedensjog, képezi az oktatás alapját, valamint a képzési intézmények (law schools) szinte teljes mértékben a jogászhiivatásrendek szakmai szervezetei által felügyeltek. Van azonban egy alapvető különbség. Az Egyesült Királyságban elváltak az akadémiai képzés és a gyakorlati szakmai ismeretek oktatása, míg az Amerikai Egyesült Államokban szinte kizárólag a hivatásgyakorló jogászok szakmai szervezete (American Bar Association) által ellenőrzött felsőoktatási intézmények végzik a jogi oktatást.

Angliában és Walesben a végzett joghallgató gyakorló jogásszá válásának két útja is van. Egyrészt ha „solicitor” kíván lenni a hallgató, akkor részt kell vennie egy gyakorlati jogi kurzuson („Legal Practice Course”, továbbiakban: LPC), mely vagy egyéves teljes munkaidős elfoglaltság, vagy kettő éves részmunkaidős elfoglaltságnak felel meg. Ez egy szakképzési kurzus, mely a hallgatókat elsősorban olyan ismeretekkel látja el, melyek szükségesek ahhoz, hogy egy jogi irodában tudjon dolgozni

---

2. http://www.ibanet.org/PPID/Constituent/Student_Committee/qualify_lawyer_Austria.aspx

és számára megfelelő karriert elérni. Megszokott, hogy a hallgatók nyári szüneti gyakorlatot végeznek egy ügyvédi irodánál az egyetemi, vagy szakképzési kurzusuk alatt az előtt, hogy gyakornoki szerződést kötnének egy további képzőhellyel. Az LPC kurzust követően a hallgató egy gyakornoki szerződéssel 2 évet tölt el az erre feljogosított képzőhelynél, mely általában egy ügyvédi iroda (solicitors' firm), ahol a felügyeletét egy a gyakorlatát irányító személy látja el (training principal).

Amennyiben a hallgató „barrister” kíván lenni, más rendszerű képzésben kell gyakorlati ismereteket is szereznie. Tagjává kell válnia az Inn of Courtnek, ahol kollégiumi és oktatási tevékenységben kell részt vennie. Majd miután tagjai közé fogadta valamely Inn, utána el kell végeznie az ún. Bar Professional Training Course megnevezésű gyakorlati képzést, mely egy éves teljes munkaidős, vagy kettő éves részmunkaidős gyakorlati kurzusnak felel meg. A sikeres vizsgát követően kötelező további egy éves időtartamban jogi gyakornoki munkát végeznie valamely erre feljogosított szakmai intézménynél. Ez az ún. Pupillage, hasonló mint a solicitor training contract megnevezésű gyakornoki szerződés. Majd ezt követően válhat tagjává valamely kamarának (Barrister Chamber) vagy kerülhet alkalmazotti jogviszonyba valamely őt alkalmazó szervezettel.³ A másik jelentős angolszász jogi oktatási rendszer az USA-ban kialakult képzési forma. Itt sokkal pregnánsabban figyelhetjük meg az akadémiai és gyakorlati képzés kombinációját.⁴ Ennek természetesen történeti okai vannak, mivel az oktatást az American Bar Association felügyeli, s ebből fakadóan a gyakorlati képzés is jelentősebb hangsúlyt kap. Ugyanakkor

-
3. http://www.ibanet.org/PPID/Constituent/Student_Committee/qualify_lawyer_EnglandWales.aspx
  4. Moline, Brian J.: Early American Legal Education, Washburn Law Journal 775 (2003) 802. old.

az USA modern jogi felsőoktatásában kifejezetten egyensúlyban van a jogtudományi ismeretek átadása és a szakma gyakorlásához szükséges gyakorlati jogászai képességek fejlesztése. Ennek megfelelően alapvető elemévé vált a képzésnek a klinikai program, melynek keretében a joghallgatók már az egyetemi éveik alatt kapcsolatba kerülhetnek valós ügyekkel szakmai felügyelet mellett. Az ún. „Law clinic”, vagy „Legal clinic” rendszer az USA jogi felsőoktatásában az 1970-es évektől kezdődően egyre nagyobb hangsúlyt kapott, mivel tudományos háttérrel, gyakorlati ismereteket oktatóvá vált a jogi felsőoktatás elválaszthatatlan részévé. Ugyanakkor ezen klinikai képzésnek a gyakorlati ismeretek egyetemi keretek közötti, megfelelő metodikával történő átadásán kívül még egy nagyon fontos szerepe is van. Ezen klinikák a professzionális jogi tanácsadást megfizetni nem képes rétegek segítségét tűzték ki célul, ezért nagyon erős a rászoruló rétegek joghoz jutási esélyeinek javítását szolgáló irányultságuk.

1.3 A magyar jogi felsőoktatás jellemzői

Végül térjünk ki a magyar jogi felsőoktatás jellemzőinek ismertetésére a gyakorlati ismeretek átadása szempontjából. Megállapíthatjuk, hogy a magyar jogi felsőoktatás az akadémiai, jogdogmatikai képzés primátusát vallja, és a gyakorlati képzés megvalósítását az egyetem elvégzését követő szakmai képzőhelyekre hagyja. Az erős tudományos, jogdogmatikai egyetemi képzés szilárd alapokat biztosíthat a későbbi szakmagyakorlás számára. Azonban a megváltozott társadalmi viszonyok, a folyamatos versenyhelyzet, a munkáltatók elvárásai, a megnövekedett gyorsan változó joganyag és annak komplexitása megköveteli a frissen végzettektől is, hogy már az egyetemi évek alatt szerezzenek egy olyan gyakorlati orientáltságot, a szakmagyakorlás alapjainak elsajátítását,

melyre tudnak majd építkezni az egyetem befejezését követően. A képzésükben a tanulás szempontjában nagyrészt saját magukra vannak hagyatva, s mivel nem tanította senki számukra az önképzést, nincsenek széleskörű ismereteik a tanulás folyamatáról, ismeretek hiányában kérdéseket sem tudnak feltenni, ezért hátrányt szenvednek a munkaerőpiacon azon társaikkal szemben akik célirányosan, a szükséges jogász-i képességek ismeretében, jobb esetben azok elsajátítását és fejlesztését követően szállnak ringbe a többiekkel szemben. Természetesen ez igaz a nemzetközi relációkban is. Mivel a kontinentális és a tengeren túli képzés is egyre jobban ismeri fel, hogy az egyetemnek részt kell vállalnia szabályozott keretek és tudományosan alátámasztott metodika mentén a gyakorlati képességek fejlesztésében és ismeretek megszerzésében, ezért versenyhátrányt jelenthet a magyar hallgatók számára ezen ismeretek hiánya. Egy szakember képzése során az *egyetemi évek azok, ahol* a karrierjére kiható következmények nélkül *kipróbálhatja magát*, keresheti a *képességeinek megfelelő karrier lehetséges útjait*. Ilyen védett környezet előnyeit nagyon fontos lenne kihasználni és jól hasznosítani.

Itt szeretnénk ismertetni az elméleti és gyakorlati képzés dilemmájával foglalkozó, a témát jogszociológiai alapról megközelítő Pokol Béla megállapításait, melyre vonatkozó reflexió talán még jobban magyarázhatóvá teszi e kettősség látszólagosságát.

„A magyar jogászképzésben a gyakorlati képzés nem az egyetemhez kötötten alakult ki, mint például a német modellben volt látható a második államvizsga esetében, hanem az egyetemi képzés után az egyes jogász szakmák saját szervezett képzésében (ügyvédképzés, bíróképzés, ügyészképzés, közjegyző-képzés). Ezért becsapó, ha csak azt vesszük teljes képnek, amit az egyetemi jogászképzés nyújt. Ennek kiemelésével már látható, hogy a teljes jogászképzés nálunk az egye-

temi képzésből és az utána következő specializált jogász munkára szabott képzésből áll. Ha az így kialakított, egyetemi képzéstől teljesen elvágott gyakorlati képzéssel elégedetlenek vagyunk, akkor nyitva áll a lehetőség a német modell felé nyitásra, és a képzési idő megnyújtásával a gyakorlati képzést erősebben lehet integrálni az egyetemi jogi oktatásba, és a végső államvizsgák ez utáni megadásával fel lehetne értékelni ennek szerepét. Ez lenne tehát a kétfokozatú jogi képzésre áttérés útja. Mindenesetre a német megoldás előnye az, hogy meghagyja az alapvető jogdogmatikai képzésre az időkereteket, és nem annak rovására növeli a gyakorlati képzést.⁵

A jogdogmatikai akadémiai és a gyakorlati ismeretek egymástól elválaszthatóságát és elkülönülten történő oktatását valló álláspontok véleményünk szerint tévútra vezetnek, mivel a **jogi gyakorlatot rendkívül szűken értelmezik**. A gyakorlati képzésbe veszik bele általában a jogász képzés fejlesztését, valamint olyan kompetenciák elsajátítását, melyekhez az egyetemi képzés tudna megfelelő, tudományosan is megalapozott háttérrel adni. *Az egyetem elvégzését követő képzés már feltételezi azokat a kompetenciákat, jogász képeket, melyekre építve kívánja képezni a végzett jogászokat, szakembereket.* Így megállapítható, hogy a „gyakorlati képzés” fogalmának értelmezésével kell kezdeni a látszólagos dilemma feloldását. A gyakorlatot nem szabad egyszerűen a bírósági esetjog, a bírósági tárgyaláslátogatás, az irodák működése, a jogi segítőszolgálat, ügyészség feladatai és adott tételes jogi rendelkezések megismerésére szűkíteni. A fogalmat olyan tartalommal kell megtölteni, mely ténylegesen felöleli a jogász szakma gyakorlásához szükséges képességeket, s kompetenciákat.

---

5. (Pokol Béla: A jogi oktatás mint a jogrendszer része (In Jogbölcseleti Jegyzet) <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol5.html> 2012.09.27.).

2. Jogászi képesség, kompetencia

2.1 Képesség, kompetencia fogalma

Először a képesség és kompetencia fogalmak tisztázását kell elvégeznünk, majd azt követően ezen alapvetésekre vonatkozó megállapításokat kell konkretizálnunk a jogászi képesség, kompetencia vonatkozásában. A szakembereket alkalmazó modern kori, információtechnológiai forradalmi időszak munkáltatóinak egyre kevésbé elegendő, hogy a végzett szakember csak tudományos ismeretekkel rendelkezzen. Számukra az a fontos, hogy az adott munkafeladatra alkalmazott szakember eredményesen meg is tudja oldani a feladatát, az elméleti tudást gyakorlatban alkalmazza. Ezt az elvárást, munkáltatói követelményt a kompetencia fogalmával tudjuk megragadni. *„A kompetencia teljesítő képes tudást, a megszerzett tudásnak és a meglevő személyes adottságoknak-, készségeknek egy adott, konkrét környezetben való alkalmazási képességét jelenti: a foglalkozási/munkaköri feladatok sikeres ellátásának személyi feltételrendszere”*⁶ Tehát megállapíthatjuk, hogy a kompetencia nem helyettesíthető a képesség (skill) fogalmával. A kompetencia komplex

---

6. „Szakképzés-vizsgálatok 2008–2010” 37/tkoka ii. Pályázati kutatás zárótanulmány zskf tkk tanulmányok.

feladatok adott munkahelyi környezetben való sikeres megoldására való képességgel (ability) azonosítható.

A munkahelyi környezetben végzendő munkafeladatok ellátásához szükséges kompetenciák az alábbi jellemzőkkel rendelkeznek:

- az informálisan megszerzett tudás szerepének ismerete a munkafeladat elvégzése során,
- mindig a munkavégzéshez mint cselekvéshez kapcsolódik, nem létezik önmagában,
- egy meghatározott összefüggésben, konkrét szituációban értelmezhető csak,
- a képességek alábbi csoportjait érintik: „a tudást, vagyis a generikus ismeretanyagot, a know-how-t, vagyis a jártasságokat és készségeket, illetve a „létezés tudományát”, vagyis a kapcsolatteremtő képességet és a szociális viselkedési formákat”⁷
- a kompetenciát alkotó képességek egy integráns, strukturált rendszert alkotnak, amelyek lehetővé teszik összességükben a munkafeladat ellátását.

Témánk szempontjából tehát megállapíthatjuk, hogy a jogász hivatás ellátásához szükséges kompetencia a fenti jellemzők és így a jogász képességek összességét azok egységes rendszerbe integrálódását jelenti. ***Tehát ahhoz, hogy kompetens szakembereket tudjunk képezni, a kompetenciához szükséges képességek integrált rendszerben történő fejlesztésén keresztül vezet az út.*** Ahhoz, hogy a megfelelő kompetenciára a hallgatók szert tegyenek, ahhoz az

---

7. Lásd 6. lábjegyzet in: 2.1.4 pont.

oktatásnak is értenie és ismernie kell az összefüggést az elméleti tudás, képesség, készség és kompetencia vonatkozásában.

2.2 Jogászi képességek, ismeretek

Ezt követően tekintsük át, hogy a jogi hivatás gyakorlásához az egyes jogászi hivatásrendek belföldön, illetve külföldön **mely jogászi képességek, ismeretek meglétét kívánják meg.**

2.2.1 A bírói kar elvárásai

A jogászi hivatásrendek egyik reprezentánsa, a **bírói kar** a végzett jogászok részéről elvárt alábbi, a fogalmazóvá váláshoz szükséges **képességeket, készségeket** jelöli meg:⁸

- Lényeglátás és a lényegi információk tartalmi, formai követelményeknek megfelelő rögzítése: Összefüggéstelen, kusza szóbeli közlés lényegét képes kiszűrni, rögzíteni.
- Szóbeli közlés alapján jogi helyzetet azonosít, dönt arról, hogy a probléma a bíróság hatáskörébe tartozik-e.
- Indulatos ügyfelet képes kezelni. Érzelmileg kitett helyzetben problémákat azonosít.

---

8. Munkatábla a fogalmazói vizsgafeladatok kidolgozásához 5. számú melléklet, http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/project_docs/fogalmazoi_kompetenciak_20130917.pdf

Azonosított probléma alapján útmutatást ad.

- Meggyőző-készség.
- Intézkedést igénylő problémákat megoldja (Például az előzetes letartóztatást fenn kell tartani a vádirat benyújtása után, vagy szabaddábra helyezésre kerülhet sor.)

Ugyanakkor a fogalmazókkal szemben az alábbi **jogi ismereteken alapuló követelményeket** is támasztja:

- Képes a tárgyalási eseményeket a tárgyalás tempójában a jegyzőkönyvvezetés tartalmi és formai követelményeinek megfelelően rögzíteni.
- Tudja, képes azonosítani az ügyfél által adott információk alapján, hogy mely ügyek, problémák tartoznak a bíróság hatáskörébe.
- Időnyomás alatt elkeseredett, indulatos emberekkel tényszerűen, empatikusan kommunikál, egyértelmű útmutatást ad. Ügyfélszolgálati tevékenységét dokumentálja.
- Kifejti a jogi indoklást; kitér a bizonyítás során felmerült ellentmondásokra, kitér a bizonyítékok elfogadására, logikus következtetéseit bemutatja.
- Felismeri a bizonyítás nehézségeit, felismeri a jogkérdéseket.
- Jegyzőkönyvvel szemben támasztott tartalmi, formai követelmények, jegyzőkönyv helye, szerepe.
- Bíróság hatáskörére vonatkozó szabályok. Tipikus ügyfélszolgálati esetek, helyzetek.
- Ügyfélszolgálati tevékenység dokumentációs, adminisztrációs szabályai.

- Anyagi és eljárási jogi ismeretek.
- Ismeri és alkalmazza az anyagi és eljárásjogi szabályokat.

A bírósági fogalmazók felvételi rendjéről szóló 3/2016. (II. 29.) OBH utasítás további támpontot ad a fogalmazókkal szembeni elvárások vonatkozásában.

Az írásbeli feladatoknál az értékelés szempontjait az alábbi arányok szerint kell figyelembe venni:

- helyesírás, írásbeli kifejezőkészség, fogalmazástechnika, szabattosság: 15%,
- általános tájékozottság az érintett témakörökben: 15%,
- anyagi és eljárásjogi ismeretek alkalmazása: 15%,
- logikai készség, érveléstechnika: 15%,
- probléma-, helyzetfelismerés és -elemzés, lényeglátás, lényegi információk megfelelő rögzítése: 15%,
- saját szakmai vélemény, döntési képesség: 15%,
- empatikus készség, kreativitás, egyéb értékelt készségek: 10%.

A szóbeli versenyvizsga során értékelni kell a pályázó:

- általános és speciális jogi műveltségét,
- szóbeli kifejező- és kommunikációs képességét,
- lényeglátását,
- koncentrációs, konfliktuskezelő és döntések meghozatalára vonatkozó képességeit és
- logikai képességét, érveléstechnikáját.

Témánk szempontjából megvizsgálandó továbbá, hogy a **bíróknak mely kompetenciákkal kell rendelkeznie** az Országos Bírósági Hivatal elnöke által meghirdetett képzési programot figyelembe véve.⁹

A Magyar Igazságügyi Akadémia képzési programja a bírák vonatkozásában megkülönböztet jogi és nem jogi (soft skills) kompetenciákat.

A **bírói kompetenciák** az alábbiak:

- bírói hivatástudat és etika,
- döntéshozatal,
- pártatlanság,
- pszichés terhelés feldolgozása,
- konfliktushelyzetek hatékony megoldása,
- kommunikációs és retorikai ismeretek,
- ügyfélkapcsolatok,
- hatékony időgazdálkodás,
- csoportkohézió és együttműködési képesség.

A nem jogi kompetenciák fejlesztése körében említi példaként a szakmai anyag az „empátia-szimpátia” valamint a „váratlan tárgyalótermi konfliktushelyzetek” tréningeket.

És végül nézzük meg, hogy az Országos Bírósági Hivatal 8/2015. (XII. 12.) OBH utasítása **a bíró munkájának értékelési rendjéről és**

---

9. Tájékoztató a Magyar Igazságügyi Akadémia 2014. március 17–december 19. közötti időszakra vonatkozó képzési programjáról.

a vizsgálat részletes szempontjairól, mely jogászai képességek és kompetenciák meglétének vizsgálatát írja elő.

A bíró tárgyalási tevékenysége körében vizsgálni kell különösen:

- a) az ügy tény- és joganyagának ismeretét,
- b) a célratoró pervezetést,
- c) az eljárás résztvevőivel való kapcsolattartást,
- d) a rendfenntartás hangnemét, kulturáltságát, következetességét,
- e) a jegyzőkönyvszerkesztés tömörségét,
- f) a jegyzőkönyv leírását,
- g) az ítélethirdetés közérthetőségét,
- h) a szóbeli indokolás meggyőző erejét,
- i) az ügyviteli szabályok érvényesülését.

Képességek:

- Lényeglátási képesség,
- Döntési képesség,
- Alaposság,
- Írásbeli kifejezőkészség,
- Szóbeli kifejezőkészség,
- Munkaszervezés,
- Munkabírás,
- Ügyfelekkel való kapcsolat.

2.2.2 Az ügyvéddé váláshoz szükséges képességek

A számát és szakmai súlyát tekintve is meghatározó másik hivatásrend az **ügyvédség**, melynél az elvárt jogi és nem jogi képességek, kompetenciák lefedik a bírói kar által elvártakat, ugyanakkor egyes elemei hangsúlyosabban jelennek meg, s részben új kompetenciák és képességek kerülnek előtérbe.

Szakmai anyag elsősorban az angolszász jogterületről áll rendelkezésünkre. Ezen források sok tekintetben átfedéseket tartalmaznak. Ugyanakkor európai forrásként fellelhető a jogklinikai képzés szakmai anyagaként kiadásra került Lengyel Jogklinikák Alapítványa gondozásában megjelent un. Textbook (The Legal Clinics The Idea, Organization, Methodology 2005), mely tartalmaz erre vonatkozó információkat, s hivatkozik ezen képességek fejlesztésének fontosságára.

Először vizsgáljuk meg, hogy az American Bar Association (ABA) mint az amerikai jogi képzőhelyek engedélyezését végző szervezet, mely elvárásokat támasztja a jogászai képességek fejlesztése, oktatása terén az amerikai jogi karok irányába.¹⁰ Elvárása, hogy minden joghallgató alapvető ismereteket szerezzen a jogértelmezés, jogi érvelés, jogforrás kutatás, probléma megoldás, verbális kommunikáció, jogi dokumentum szövegezése, okiratszerkesztés terén. Valamint kapjanak a hatékony és felelős szakmagyakorláshoz szükséges ismereteket.

---

10. Best Practices for Legal Education.

Roy Stuckey and Others (CLEA Best Practices).

Az ABA ugyanakkor a jogászi hivatásgyakorláshoz elengedhetetlen alábbi jogászi képességeket várja el:

- Elsőfokú és fellebbviteli bíróság előtti képviselet,
- Alternatív vitarendezési eljárások ismerete,
- Jogi tanácsadás, ügyfél interjú készítése,
- Szerződés előkészítése, megtárgyalása,
- Probléma megoldása,
- Tényállás megállapítása,
- Jogi munka szervezése irányítása,
- Okiratszerkesztés.

2.2.3 Az ügyészségi fogalmazókra vonatkozó szabályozás

Az **ügyészségi fogalmazókkal** szembeni elvárások és így a hivatásgyakorlásra alkalmasság során mért képességek, kompetenciák az irányadó jogszabályokban és közjogi szervezetszabályozó eszközökben található meg. Egyéb publikus összefoglaló jegyzéket e tekintetben nem találtunk. Útmutatást adhatnak még a fogalmazói álláshelyekre kiírt pályázatok is, de ezek nagyrészt egybeesnek a fent hivatkozott normákban meghatározottakkal.

Az ügyészségi fogalmazók joggyakorlatáról és szakmai képzéséről szóló 16/2014. (VIII. 29.) LÜ utasítás 2.§ (1) és (2) bekezdése szerint *„a joggyakorlat célja az, hogy a fogalmazó a munka végzése során, az ügyészségi jogalkalmazás szempontjából meghatározó jogi ismeretek elmélyítése mellett megismerje az ügyészi gyakorlatot, elsajátítsa az ügyészi tevékenység szakmai szabályait, munkamódszerét és fejlessze*

a döntéshozatalhoz megkívánt készségeket. A joggyakorlat eredményeként el kell érni, hogy a fogalmazó

- a) képes legyen alkalmazni az ügyészségi ügyvitel szabályait,
- b) az anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat behatóan ismerje, és a gyakorlatban megfelelően alkalmazza,
- c) ismereteket szerezzen az ügyészi munkához nélkülözhetetlen munkaszervezési módszerekről,
- d) sajátítsa el az ügyészi jogállásra vonatkozó jogszabályokat, és
- e) ismerje meg az ügyészi hivatás etikai normáit.”

2.2.4 Nemzetközi kitekintés a jogklinikai képzés mentén

Ezt követően vizsgáljuk meg a fent már említett **Lengyel Joglinikák Alapítványa** által kiadott szakmai anyagban a jogász hivatásgyakorláshoz szükséges képességeket¹¹:

- probléma megoldás,
- jogi elemzés, jogász érvelés,
- jogkérdések felismerése és kutatása,
- tények vizsgálata, „nyomozás”,
- kommunikáció,
- tanácsadás,
- tárgyalás,
- a peres eljárások és az alternatív vita- és problémamegoldó eljárások ismerete,

---

11. The Legal Clinics The Idea, Organization, Methodology 2005. 188. oldal.

- a gyakorlati munkaszervezési és irányítási ismeretek,
- etikai problémák felismerése és megoldása.

A jogászi hivatás alapértékei:

- képviseleti kompetencia,
- az igazságosság támogatása, érvényre juttatása, a fair és erkölcs, mint iránytű a napi rutinmunkában,
- elkötelezettség a jogászi hivatás folyamatos jobbítása mellett,
- folyamatos önképzés, fejlesztés, a hiányosságok kiküszöbölése.

2.2.5 ÁJK Jogklinika képzése keretében ismertetett jogászi képességek katalógusa

S végül a *PTE Állam- és Jogtudományi Kar Jogklinika képzése keretében ismertetett jogászi képességek katalógusát* említenénk meg, mely egyaránt megkísérel figyelemmel lenni a bírói, ügyészi, ügyvédi és közigazgatási hivatásrendek által elvárt képességekre, kompetenciákra:

- Elemző és probléma megoldási képesség,
- Jogforrás és jogirodalom értelmezési, alkalmazási és kritikai észrevétel megfogalmazási képesség,
- Írásbeli jogi vélemény, beadvány, jogszabály-szerkesztési, szerződés- és tanulmánykészítési képesség,
- Jogi tranzakciók előkészítésének, megszervezésének, írásba foglalásának képessége,
- Szóbeli kommunikációs és interjúkészítési képesség (aktív kikérdezés, ügyfél meghallgatás)

- Prezentációs képesség,
- Tanácsadási képesség,
- Jogi tudományos kutatásra való képesség,
- Feladatszervezési, vezetési képességek, más kollégákkal, illetve egyéb kapcsolódó területek képviselőivel való együttműködési készség,
- Társadalmi felelősségvállalási képesség, a társadalom szociális problémáinak felismerése iránti képesség,
- Rászoruló réteges önzetlen segítése iránti elkötelezettség,
- Etikai problémák felismerésének képessége
- Az igazság érvényre juttatása iránti elkötelezettség
- Peres eljárás és alternatív vitarendezési fórumok közötti választás képessége, tárgyalási képesség, mediációs képesség
- Az ügyfél hatóság előtti képviselétére való képesség
- A vitás ügyekben a rendelkezésre álló bizonyítékok mérlegelésére való képesség, és „ítélőképesség”
- Egyéb általános ismeretek pld. a történelem társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális vonatkozásai, melyek befolyásolták a jelenlegi jogrendszert és társadalmi berendezkedést; alapvető matematikai képességek, pénzügyi adat elemzési képesség, az emberi viselkedés törvényszerűségeinek és motiváló tényezőinek ismerete, a társadalmi érintkezés formáinak ismerete, a különböző kultúrák megismerése, a nemzetközi összefüggésekben történő gondolkodás és ismeretszerzés képessége, a folyamatos önfejlesztésre való képesség

2.3 Az elvárt képességek, kompetenciák összevetése

A fentiekben tárgyalt források abban megegyeznek, hogy a jogász hivatás gyakorlásához nem csak a jogi hanem a nem jogi (soft skills) képességek, kompetenciák meglétét is elengedhetetlennek tartják. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a hivatásrendek komoly hangsúlyt helyeznek e kompetenciák meglétére az általuk alkalmazott frissen végzett joghallgatóknál. Másrészt a különböző hivatásrendek eltérő képességekre helyezik a hangsúlyt. Ugyanakkor *az egyetemi képzés lehetőséget nyújthat a hallgatóknak arra, hogy ezen képességek teljes katalógusáról ismerteket szerezzenek, majd amikor megismerkedtek azok teljesítéséhez szükséges elvárásokkal, választani tudnak a különböző hivatásrendek közül, melyik felel meg a legjobban a személyes kompetenciáiknak.*

3. „Tanítás a tanulásért” kritikai gondolkodás – jogérvényesítés – jogklinikai oktatás¹²

Mint a 2. fejezetben látható volt, a jogászi képességek katalógusában több helyen is megtalálható a folyamatos önfejlesztésre, **önképzésre való képesség**. Az egyetemi hallgatók az akadémiai képzés során a számukra előadott, illetve tankönyvekben, szakmai anyagokban rendelkezésükre bocsátott anyagot kell, hogy elsajátítsák. Ez nagyon fontos a professzionális szakmagyakorláshoz, de sajnos nem elegendő. A szilárd

---

12. A 3. fejezetben található kompilációt és a koncepciót összeállította, az eredeti angol nyelvű szövegrészleteket fordította: Füzy Tibor. Az összeállítás alapjául szolgáló források: OECD/CERI International Conference “Learning in the 21st Century: Research, Innovation and Policy”.

Centre for Educational Research and Innovation, Understanding the Brain: The Birth of a Learning Science 2007, How the Brain Learns Best – Bruce D. Perry M.D. Ph.D.

OECD Skills Outlook 2013.

Social Outcomes of Learning CERI.

The Clinical Education Spiral, Carolyn Grose NYU Law Clinical Law Review.

elméleti alapokra jól lehet építkezni, azonban csak az a végzett hallgató tudja felvenni a versenyt a modern kor számítástechnikai eszközökkel támogatott világában a szabályozás és gyakorlat folyamatos változásaival, aki rendelkezik az önfejlesztés képességével. Az önfejlesztéshez pedig az szükséges, hogy tudjon kérdéseket feltenni mind a környezete, mind saját maga számára, másrészt ismeretekkel rendelkezzen a tanulás folyamatáról és azokról a technikákról melyek megkönnyítik számára az ismeretek megszerzését és annak hosszú időtartamon keresztül a visszaidézését. Ez szükséges az egyetemi hallgatók számára is, mivel a rendkívül nagy anyag elsajátítása problémás lehet, ha nem tudjuk hogyan tanuljunk. Másrészt az egyetemi képzésnek is az lenne a célja, hogy a megtanultakat a hallgatók ne csak a vizsgára, hanem hosszabb távon is fel tudják idézni és a memóriájukból elő tudják hívni.

A tanulás, gyakorlat és a jogászai kompetenciák közötti összefüggés miatt tartottuk szükségesnek a jelen tanulmányban ezen összefüggések feltárását.

3.1 Az oktatás–tanulás–társadalmi jólét összefüggései

Az oktatás–tanulás–társadalmi jólét összefüggéseit vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az oktatás emberek életére vonatkozó hatása messze túlmutat azokon a tényezőkön, melyek a munkaerőpiacon elérhető bevételek és a gazdasági növekedés indikátoraival mérhetőek.

A tanulási tapasztalatok többféle módon előmozdíthatják az emberek polgári és társadalmi szerepvállalását.

Az elsajátítandó tananyag, az iskola szellemisége, a pedagógia kulcs-szerepet játszanak a polgári és társadalmi szerepvállalás alakításában. Egyes tanulási formák jobban alakítják e szerepvállalást mint mások. Az a tanulási környezet, mely hangsúlyt helyez a felelősségre, a nyílt párbeszédre, a különböző elméleteket, teóriákat a gyakorlatban alkalmazza és csoport-orientált, úgy tűnik, hogy jobban hasznosul, mint a „polgári nevelés” eddig bevett szokásos formái.

3.2 Az oktatás, mint gyakorlati idegtudomány

Valójában az oktatás gyakorlati idegtudományként is értelmezhető, mely azt jelenti, hogy az oktatók könnyebben tudják az ismereteket átadni a hallgatók számára, ha ismeretekkel rendelkeznek az agy érzékelési, működési, tárolási és információ-visszaadási képességéről.

Hogyan tanul az agy egész életünkön keresztül?

Az idegtudósok alapos ismeretekkel rendelkeznek arról, hogy az agynak nagyon robusztus és jól fejlett kapacitása van arra, hogy a környezeti igényekre, azok változásaira adekvát választ adjon. Ezt a folyamatot nevezik az agy plaszticitásának.

Az agy középpontjában található az úgynevezett limbikus rendszer, melyet a múltban „érzelmi agynak” neveztek. Olyan szituációkban, melyek stresszt, intenzív félelemet idéznek elő, a társadalmi értékítélet és a gondolkodás teljesítménye kompromisszumokra kényszerül az érzelmi irányítás idegi folyamatai által.

Az új koncepciók felfedezéséből, megértéséből fakadó pozitív érzelem az egyik leghatásosabb motiváló tényező az emberek tanulásának ösz-

tönzésére. Ezen kihívásokra, érzelmekre az emberi agy kiválóan reagál. Az idegtudomány az oktatás vonatkozásában értékes hozzájárulást adhat annak érdekében, hogy *képesse váljunk a korrelációtól a kauzalitás felé történő elmozdulásra* – megértsük az ismerős minták mögötti mechanizmusokat – segítségünkre legyen felismerni a hatásos megoldásokat.

A holisztikus megközelítés [az oktatásban is] a test és az elme, az érzelem és a gondolkodás egymástól függésén, egymástól elválaszthatatlanságán alapul.

Az idegtudomány közreműködése fontos, mivel nem csak az összefüggésekre összpontosít, hanem felfedi az okozatot, valamint a megézés és az ideológia dimenziójából a tények felé elmozdulva fontos kérdéseket tesz fel. Más diszciplínákkal együtt alkalmas arra, hogy információt szolgáltatson, hogyan lehet a legjobban megtervezni és szervezni különböző oktatási gyakorlatokat.

Új transzdiszciplináris megközelítésre van szükség, mely különböző közösségeket és nézőpontokat hoz és egyeztet össze.

3.3 Hogyan tudunk az eddig alkalmazottnál jobb módszertant kifejleszteni?

Hol és mikor kell a tananyagban tanítani a tanulás módszertanát? Amennyiben a hallgatók pld. az iskolai karrierjük során rögzült korábbi rossz tanulási módszereiknek köszönhetően nem értik teljes mértékben a tanulás folyamatát, akkor minél előbb szükségük van a „tanulás tanulására”.

Valószínűtlen elvárni a gyakorló szakemberektől, hogy megfelelő tanulási képességeket tanítsanak anélkül, hogy ilyet saját maguk alkalmaztak volna korábban.

A tanároknak időt kell adni és szálni arra, hogy ez a tudás elmélyüljön. A tanulási folyamat javításának egyik útja **a módszertan fejlesztése**. Ezen túl, amennyiben a hallgatók megértik a tanulás folyamatát, a tanáraink oktatásra fordított ideje fokozottabban értelmesen kerül eltöltésre és nem elvesztegetett időként szolgál majd. A folyamat részeként az oktatók így segíthetik a tanulókat, hogy fejlesszék az életük során használandó tanulási képességeiket és így e téren valószínűleg sokkal magabiztosabbá válnak majd.

3.4 Motiváció

Nem megszokott, de hatásosan alkalmazható módja a tanításnak olyan projekteknek, vagy egyéb feladatoknak a hallgatók számára elérhetővé tétele, melyek közvetlen összefüggésben vannak az elsajátítandó tananyaggal. Ennek részeként a hallgatók felkérhetőek, hogy válasszanak a számukra felajánlott projektek, feladatok közül, s azt követően a hallgatók a munka felelős megbízottaivá válnak a koncepció kidolgozásától annak végleges megvalósulásáig.

A tanároknak nem csak egy csoport fiatal tanuló vezetőjének kell lennie, aki a vizsgafeltételek teljesítését vagy annak hiányát méri, hanem a hallgatók segítségére kell lennie a projektek teljesítésénél, kezdeményezések bátorításánál, személyiségük épülésénél, kreativitásuk és magabiztosságuk kifejlődésének elősegítésénél.

3.5 Tanulás a gyakorlat által – az aktív tudásgyakorlás és a holisztikus megközelítés kapcsolata

A tanulás tanuló központúvá tételével az adott egyén fejlődése a korábbi tudásán, megszerzett tapasztalatain, igényein és jövőbeli céljain alapul. A tanulónak nem csak a tudás és a know-how megszerzése a feladata, hanem képessé is kell válnia arra, hogy azt a valós környezetben alkalmazni is tudja. Ezért a tanuló „aktívvá” válása magával hozza a tanulás szintjének minőségi javulását is.

3.6 A klinikai jogi oktatás – „Oktatás a tanulásért” kapcsolata

A klinikai oktatásnak három távlati **célja** van:

- gondoskodni a transzferhez szükséges tanulásról;
- megismertetni és fogékonyra tenni a hallgatókat a szociális igazságosság iránt;
- lehetőséget nyújtani a jogászai képességek gyakorlására valós munkakörülmények között.

A klinikai pedagógia célként tűzi ki a hallgatók tanulási képességének fejlesztését, tanítja hogyan tudnak a leghatásosabban tanulni.

A klinikai kurzus célja, hogy a hallgatókat

- bevonja a tanulás folyamatába és annak működése megértésébe;
- képessé tegye arra, hogy általánosítani tudjanak a megtanultakból, az összegyűjtött és bemutatott képességeket használni, és a

megtanultakat transzferálni tudják az eltérő körülmények között történő alkalmazás érdekében.

A klinikai oktatás attól a vágytól vezetve alakult ki, hogy a hallgatókat megismertessük a **szociális igazságosság** igényével és annak aktív résztvevő alakítóivá tegyük.

A klinikai pedagógia nem csak lehetőséget kínál a hallgatóknak, hanem egyben elvárja tőlük a **kritikai önreflexiót és gondolkodást** is miközben jogászai képességet gyakorol éppen, vagy egy etikai kérdéssel küzd meg, illetve „ügyfele” megoldandó ügyéről készít írásbeli beszámolót.

Ezt nevezi Phyllis Goldfarb a „gyakorlat-teória” spirálnak (practice-theory spiral). Ezt tekinthetjük talán a klinikai pedagógia lényegi esszenciájának.¹³

A klinikai módszer három **főbb témakört** foglal magában:

- 1) a tanítás módszertanának megalapozása a hallgatók ügyekkel és kliensekkel történő munkájához igazítva;
- 2) a jogászkodás „folyamatként” történő oktatása;
- 3) a hallgatók számára lehetőség biztosítása, hogy saját tapasztalataikat a tanulás folyamatába beépítve arra reflektálhassanak.

A **gyakorlat a módszertan**, melyet ahhoz használunk, hogy a fenti témakörökbe tartozó ismereteket a jogász munkájának a tanulmányozásán keresztül tanítsuk.

---

13. Phyllis Goldfarb, A Theory-Practice Spiral: The Ethics of Feminism and Clinical Education Vol. 75 MINNESOTA LAW REVIEW 1599 (1991).

Miben áll a **koncepció újdonsága**, s mi a lényege?

Kérdésként merül fel, hogyan tudjuk elérni jövőbeli céljainkat az egyetemi képzés során miközben a klinikai jogi oktatás eltérő „gyakorlat-teória” megközelítésére összpontosítunk. Meggyőződésünk, hogy az idegtudomány, a pedagógia, a pszichológia és a jogtudomány elért eredményeit össze kell kapcsolnunk a „learn how to learn” koncepcióval, a kritikai gondolkodás és a szociális igazságosság alapelveivel, melyek mind a „klinikai” jogi oktatás részét kell, hogy képezzék.

Amennyiben az említett témakörökkel a gyakorlatban foglalkozni kívánunk, akkor óhatatlanul használni és integrálni fogjuk az érzelmeinket ebbe a folyamatba. Az idegtudósok úgy gondolják, hogy az **érzelmeinek alapvető jelentősége van a tanulásban**. E megállapításnak egyik legkorábbi pártfogója Plató volt, aki több mint 2000 évvel ezelőtt azt állította már, hogy *„Minden tanulásnak érzelmi alapja van.”*

Az agyi motiváció az érzelmeik által irányított. Gyakorlati szakemberek tanulási, oktatási munkafolyamata akként alakítható, hogy az az érzelmeiket is érintse.

A hallgatókat, tanulókat fel lehet kérni arra, hogy osszák meg azokat a munkatapasztalataikat, melyek bonyolultak, az általánostól eltérőek voltak a számukra. A hallgatók felkérhetőek arra is, hogy osszák meg a csoport tagjaival, illetve az oktatókkal azokat az etikai problémákat, melyeket a klinikai munkájuk során, vagy a mindennapi életükben tapasztaltak. Ennek során alkalmazhatjuk a kritikai gondolkodás és az igazságosság érvényre juttatásának igényére vonatkozó koncepciónkat. A hallgatókat bele kell vonnunk (pld. civil szervezetek, társadalmi mozgalmak számára végzendő) a közérdekű jogászkodásba, a társadalmi

tudatosság, a szociális érzékenység fejlesztésébe a fentiekben már említett módszertan használatával, melynek meg van az a szükségyszerűsége, hogy mindenkinek használnia kell az érzelmeit is a feladat megoldása, munkájának végzése során.

Ezen az úton haladva, ezt a módszert használva az oktatás könnyebbé, gyorsabbá, hatásosabbá válik, az elsajátított tudás hosszú időre rögzül, és bármikor felidézhető a hallgatók által.

Ezek az alapvető elemei az „Oktatás a tanulásért – kritikai gondolkodás – jogérvényesítés – jogklinikai oktatás” koncepciónak.

4. A PTE ÁJK Jogklinika jelene és továbbfejlesztésének lehetőségei¹⁴

Az Állam- és Jogtudományi Karon 2013 óta működik a jogklinikai oktatás. Ennek keretében folyik a gyakorlati jogi képzés egyetemi alapképzésbe történő hatékony beillesztésének lehetőségei kutatása is. Mivel a jogklinikai képzésnek jól kimunkált nemzetközi gyakorlata van, s kiváló alapot kínál a hallgatók gyakorlatba történő bevonására, ezért mi is a koncepciónk kidolgozásakor ezekre a már gyakorlatban bevált alapokra építkezünk.

4.1 A jogklinika, mint oktatási módszertan, híd az elmélet és a gyakorlat között

A klinikai képzés a jogi oktatásban az angolszász jogrendszerű államokban terjedt el, de globalizálódó világunkban az eltérő jogrendszerek közeledését és egymásra hatását érzékelve az európai jogi oktatásban is egyre több helyen alkalmazzák sikeresen. A terminológiát az orvoscépzésből kölcsönözték, s az orvosi klinikai képzéshez hasonló jogi oktatási

---

14. Lásd PTE ÁJK Jogklinika I. és Jogklinika II. tantárgyi leírása (Füzy Tibor).

rendszer lehetőségeit járták körül. A jogi iskolák, valamint a klinikai képzés amerikai kialakulásának jogtörténeti hátterét, s az európai jogi oktatás metodikáját figyelembe véve, természetesen az angolszász jogrendszerben bevált módszereket az európai jogi oktatási hagyományokat figyelembe véve kell alkalmazni.

A **jogklinika lényegét**, a tudományos életben kialakult fogalmát alapul véve, az alábbiakban lehet **összefoglalni**:

Olyan jogi gyakorlat, ahol a joghallgató egy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező egyetemi oktató, vagy az adott szakterületen kiemelkedő jártasságot szerzett, ugyanakkor az oktatás iránt megfelelő elkötelezettséggel is rendelkező személy felügyelete alatt tényleges jogi munkákat végez, beleértve igazgatási funkciókat is, vagy bizonyos ügyvédi feladatokat, jogi tanácsadást lát el.

A klinikai oktatás egy **oktatási metódus** a jogi oktatásban, mely a gyakorlati tapasztalatokon alapul. *Nem csak jogi tudást ad, hanem egyidejűleg a jogászai képességek, a felelősségtudat, és a társadalmi problémák iránti érzékenység megerősítését is támogatja.* **Gyakorlatorientált, hallgatóközpontú, problémamegoldó, interaktív** tanítási-tanulási módszer. A gyakorlati munka a valós ügyekre, a valós ügyfelekre fókuszál, egy vagy több egyetemi oktató és az adott jogterület gyakorlati ismerőjének együttműködésében. A hallgató a klinika tevékenysége keretében többek között interjúkat készít a leendő ügyfelekkel, tényvázlatot ír, tanácsadást és közvetítést folytat egyes vitás ügyekben, valamint gyakorolja az ellenfél meggyőzésének lehetséges technikáit.

Felkutatja az adott jogvita megoldásához, vagy jogkérdés megválaszolásához szükséges joganyagot, joggyakorlatot, elméleti munkákat, majd

ezt követően a megszerzett ismereteket összegzi és szakmailag helyes módon előterjesztést, javaslatot, fogalmazványt készít.

A klinika további **bekapcsolódási lehetőséget** ad a hallgatóknak és a jogi karnak **az egyetemi és a hivatásrendi közösségi életbe**. Ennek gyakorlatban történő megvalósítására dolgoztuk ki a jelen tanulmányban külön is tárgyalandó *Campus Legal Aid Clinic* intézményt. A felvételizők számára már a hallgatói státusz megszerzésétől *esélyt adhat a jövő karrierjének tudatos építésére*, saját maga jogászai kvalitásainak még „felelősség nélküli” kipróbálására, fejlesztésére. A hallgatók az oktatókkal, külső professzionális szakértőkkel és az ügyfelekkel együtt tanulják, fejlesztik jogászai képességeiket. Ennek *kiváló gyakorlóléhelye lehet a szakmai gyakorlat jogklinikai képzéssel együttműködő formája*, melynek megvalósítására tettünk kísérletet a Pécsi Törvényszékkel, a Pécsi Ítéltáblával és a Baranya Megyei Ügészséggel történő közös szakmai munka megalapozásával.

A jogklinikai képzés további feladata – a hallgatók munkájának elemzését felhasználva – olyan jogászok képzése, akik pályájuk folyamán **önképzők** lesznek, képessé válnak arra, hogy hivatásuk gyakorlása során a saját tapasztalataikból fejlődve tanuljanak. *Tehát legyen meg a képesség bennük az önfejlesztésre*. A hallgató a gyakorlati oktatás során tudatosítsa önmagában a saját előnyös képességeit, azokra és azokat építse, s mialatt tényleges ügyeket old meg, a hiányosságait ismerje fel, próbálja azokat kiküszöbölni.

A klinika *hosszútávú kapcsolatot* épített ki a régióban működő közigazgatási, bírósági, ügyészségi, ügyvédi hivatásrend képviselőivel, szakmai kamarákkal, valamint a gazdaság szereplőivel. Céljaként szerepel a *külföldre történő kitekintés* és a hallgatók megismertetése a **nemzet-**

közi együttműködésben, idegen nyelven történő munkavégzés sajátosságaival is. Itt szintén megemlítendő a Campus Legal Aid Clinic, mely célként tűzte ki a Pécsi Tudományegyetem soknemzetiségű külföldi hallgatói jogi problémái megoldásában történő közreműködést, jogi alapokra történő oktatását, informálását.

A klinika segít a *karriercélok* (közügyek, magánpraxis, civil szféra, közigazgatás, igazságszolgáltatás stb.) *közötti választásban* az által, hogy a hallgató *valós munkakörnyezetből szerez tapasztalatot*, s így az előtt tudja a jogalkalmazást kipróbálni, mielőtt elkezdené hivatásos jogászi pályáját. Ennek az eredménye egy olyan jogász lehet, aki *fel van készítve a munkaerőpiac kihívásaira*, tudatos céljai vannak és azok megvalósításához *már közvetlen információkkal rendelkezik*. Röviden összefoglalva, tud kihez fordulni, tud kérdéseket feltenni, melyek a céljai megvalósítását elősegíthetik.

A hallgató a jogklinika keretében történő *pro bono szolgáltatás* nyújtása során megtanulja megbecsülni a szakmai felelősséget, és tapasztalja a közösségi szolgálat személyes „jutalmazását”.

4.2 A jogklinikai képzés leírása

Az oktatás egy *bevezető jellegű szemeszterből* (Jogklinika I), valamint a hallgató választásától függő további egy-két szemeszteres *gyakorlati jogklinikai képzésből* (Jogklinika II) áll. Tekintettel arra, hogy a jogklinikai oktatás során nyert ismeretek, tapasztalatok *bármely jogági tanulmány elsajátításához segítséget nyújthatnak*, ezért a hallgató döntésétől függ, hogy felveszi-e a Jogklinika I. után és mikor a Jogklinika II. tantárgyat, ahol már az elméleti ismeretek gyakorlatba történő átültetése valósulhat meg.

A klinika mivel nem csak modellezett, hanem valós ügyletekkel és ügyfelekkel is foglalkozik, ezért kisebb csoportokban nagyobb hatásokkal tud működni, így a hallgatók egymással és az oktatóval is könnyebben tudják tartani a szükséges kapcsolatot.

4.2.1 A Jogklinika I.

A *Jogklinika I.* keretében történő oktatás lényegi elemei a következők:

- A jogklinikai tevékenység főbb jellemzőinek ismertetése
- Az oktatási metódus bemutatása
- A hallgatók által kialakítandó közös „ügyvédi iroda” vagy „hivatal” megalapítása, az együttműködés formáinak bemutatása, közös megismerése. Az egyes hallgatók jogklinikával szembeni elvárásainak megismerése az interaktivitás előtérbe helyezésével.
- A klinikai oktatás során hasznosuló kvalitások összefoglalása, a gyakorlati alkalmazás elméleti megalapozása
- A sikeres gyakorló jogásszá váláshoz szükséges képességek fejlesztésének lehetősége a pszichológia által kimunkált tudományos eredmények gyakorlati felhasználásával
- A Jogklinika II. keretében működő jogklinikai szekciók bemutatkozása
- Külső mentorokkal történő kapcsolatfelvétel, tájékoztató interaktív módszerekkel
- A konkrét ügyfelekkel és jogesetekkel történő foglalkozás alapvető szakmai és etikai szabályainak ismertetése, a jövőre vonatkozó gyakorlati hasznosítás lehetséges módozatainak bemutatása

4.2.2 A Jogklinika II.

A Jogklinika II. keretében történő oktatás lényegi elemei az alábbiak: A klinikai oktatás e szakaszában az ún. „kliens nélküli” és „valós klienssel” bonyolítandó programok kombinációja egy kurzuson belül valósul meg. A „kliens nélküli” programot már a Jogklinika I. keretében megismerik a hallgatók, de természetesen számukra a legizgalmasabb és talán az oktatás célját tekintve a legtöbb új információt adó program a „valós klienssel” végzendő feladatok megoldásai. E mellett az adott jogág jellemzőit figyelembe véve „Street Law” tevékenységet is végezhetnek a hallgatók, melynek során szintén van lehetőségük „valós klienssel” találkozni s vele az általa elmondottak után interjút készíteni, valamint kérdésekre válaszolni. E tevékenység a jogi ismeretterjesztés tárgykörében a *Campus Legal Aid Clinic* keretében az egyetem más karain tanuló külföldi és belföldi hallgatókat célozza meg, melynek során a joghallgatók valós „éles” helyzetben alkalmazhatják a tanulmányaik során elsajátított ismereteket.

Az egyes klinikákon tanuló hallgatók a program keretében a hónap első hetében találkoznak a konkrét ügyekkel, majd felosztva a tennivalókat egymással együttműködve megoldási javaslatokat dolgoznak ki. A kliensekkel történő kapcsolatfelvétel történhet külső helyszínen, egyetemi campus területén, vagy a jogklinika irodájában. A következő héten találkoznak egymással és oktatójukkal, s egy vitanap keretében előadják az általuk látottakat, tapasztaltakat, valamint a megoldási javaslataikat. Az ilyen vitanapon lehetőség nyílik az anyagi, illetve eljárásjogi problémák felvételére, s az oktatók, vagy külső mentorok felügyelete és koordinációs tevékenysége mellett azok megoldására. Amennyiben „valós klienssel” megoldandó problémáról van szó, akkor az oktató jóváhagyását követően a megoldást közlik a klienssel személyes találkozó, vagy e-mail üzenet formájában. A konkrét ügyek megoldásával párhuzamo-

san, az elméleti képzésben tanultak gyakorlati alkalmazására is lehetőséget kapnak a hallgatók az együttműködő bíróságokkal, ügyészségekkel, ügyvédi irodákkal, jogi segítségnyújtó irodákkal, mediátorokkal közösen kialakított metodika szerint. Így a hallgatók már az egyetemi évek alatt nem csak oktatási, hanem szervezett keretek között közvetlen szakmai kapcsolatba kerülnek a hivatásrendek képviselőivel. Ezen ismeretségek mindkét fél számára hosszú távú előnyökkel szolgálhatnak. *A hallgatók megismerik a munkáltatók elvárásait, a munkáltatók megismerik a jogklinikai hallgatók oktatásának metodikáját és azokat a jogászai képességfejlesztő módszereket, melyek a munkáltatókkal közösen kerülnek kialakításra.*

4.3 A Jogklinika és a hivatásrendek gyakorlati képzésben résztvevő tagjainak kapcsolata, közös előnyök kiaknázásának lehetőségei

A Jogklinika kapcsolatot épít ki olyan professzionális szakemberekkel, akik a jogi segítőszolgálat, vagy egyedi megbízás keretében tovább foglalkozhatnak a Jogklinikára felvett ügyekkel, amennyiben hatóságok előtti jogi képviseletet, vagy konkrét jognyilatkozat tételét igénylik az ügyek. Ezen profi jogászok a Jogklinikától átvett ügyekben eljárva a későbbiek során rövid tájékoztatást adnak a klinika részére az ügy további fejleményeiről, melyeket az adott Jogklinika a hallgatói részére eljuttat. Ezzel egy olyan visszacsatolást kaphatnak a hallgatók, mely megerősítheti bennük adott esetben a jogászai képességek meglétét, ha az ügyet jól „fogták meg”, sikerélményt és további lendületet adhat a tanuláshoz, a jogásszá váláshoz és a pályán történő elhelyezkedéshez. Egyidejűleg az együttműködő szakemberek a pályaválasztáshoz segítséget nyújtva bemutatathatják a hivatásrendjük által elvárt képességeket,

a szakmagyakorláshoz szükséges feltételeket, szervezeti működésüket. E szakemberek a *Campus Legal Aid Clinic keretében felügyeletet* láthatnak el a hallgatók konkrét ügyekkel történő foglalkozása során, szakmai támogatásukkal segíthetik a jogforrás kutatási és konkrét kérdések megválaszolására irányuló munkát.

A gyakorlati képzésben aktívan résztvevő és a jogklinikai képzést is segítő együttműködő szakemberek a kar dékánja által adományozható, **Pécsi Tudományegyetem Állam – és Jogtudományi Kara Jogi Klinika Mentora** cím viselésére válnak jogosulttá.

„A Jogi Klinika Mentora cím adományozható a Jogklinika tantárgy oktatásában résztvevő oktatók és az illetékes dékán-helyettes közös felterjesztése alapján azoknak, akik

- *a Jogklinika tantárgy tematikájához kapcsolódóan legalább kettő szemeszterben közreműködtek a hallgatók oktatásában, gyakorlati képzésében,*
- *jogi szakvizsgával és legalább 5 éves szakmai gyakorlattal rendelkeznek és*
- *vállalják, hogy a jogklinikai program keretében a hallgatók gyakorlati képzésében a Jogklinika I és II tantárgy tematikájába illeszkedően, illetve a szakmai gyakorlatra vonatkozó előírásokat alkalmazva személyesen segítik az oktatást.*

A fenti feltételek megvalósulása nélkül is kivételes esetben adományozható a mentori cím a jogklinikai programot segítő kiemelkedő szakmai tevékenységet folytató olyan személynek, aki szakmai ismertségét felhasználva aktívan részt vesz a program népszerűsítésében, illetve az általa vezetett intézmény, szakmai szervezet, szervezeti egység részé-

ról közreműködik a tevékenység szakmai színvonalának javításában és annak fenntarthatóságában.”¹⁵

4.4 Nemzetközi kitekintés

Az ÁJK PTE Jogklinika együttműködésre törekszik a klinikai képzést alkalmazó külföldi egyetemekkel, valamint szervezetekkel. A Jogklinika vezetése aktív résztvevője a *European Network for Clinical Legal Education* (ENCLE)¹⁶ európai jogklinikákat tömörítő szakmai szervezetnek, az egyetem jogi kara pedig tagja az iLINC ICT Law Incubators Network (7th Framework Programme of the European Union)¹⁷, európa legkiválóbb egyetemeit tömörítő, jogklinikai oktatási tevékenységet segítő szervezetnek. E nemzetközi együttműködés egyben **szolgálja** a hallgatók **közös európai munkaerőpiaci ismereteinek bővítését**, az országhatárokon átnyúló **projekteken való részvétel** lehetőségét, más országok jogi kultúrájának, gyakorlati jogi képzésének megismerését, az **egyetemi képzés nemzetközivé tételének elősegítését**.

---

15. Fábíán Adrián dékán-helyettes előterjesztése a PTE ÁJK Kari Tanács számára (2016.02.19.).

16. <http://encle.org/>

17. <https://www.ilincnetwork.eu/>

5. A jogászi hivatásrendek elvárásai a frissen végzett joghallgatókkal szemben és a graduális képzésben résztvevők elvárásai az egyetemi képzéssel szemben

A jelen tanulmány elkészítése során a kérdőíves felmérést és a személyes interjú készítését használtuk a jogászi hivatásrendek képviselői, valamint a joghallgatók gyakorlati képzéssel, jogászi képességek meglétével, fejlesztésével kapcsolatos elvárásainak megismerése érdekében.

5.1 A jogászi hivatásrendek számára készített kérdőív

Kutatásunk során az ügyészi, bírói (azon belül az elsőfokú és a fellebbviteli bíróságok képviselői) ügyvédi, közigazgatási és civil, közérdekű jogász hivatásrendek részére küldtük ki a kérdőíveket, valamint velük készítettük a személyes interjúkat.

A kérdőíven szereplő kérdések az alábbiak voltak:

1. Mennyire tartja fontosnak, hogy a jogász hallgatók gyakorlati ismereteket is kapjanak az elméleti megalapozás mellett már az egyetemi alapképzés során?
2. Mennyire tartja fontosnak mint a munkáltató képviselője a hallgatók egyetem elvégzéséhez szükséges szakmai gyakorlatát?
3. Fontosnak tartaná, hogy az Önöknél a későbbiekben alkalmazásra kerülő joghallgatók számára az egyetem alatt már megszervezzék, hogy minél több jogterületen és szakmai intézményben egységes oktatási metodika figyelembe vételével szerezhessenek szakmai gyakorlat?
4. Segítségül szolgálna-e és kihasználná-e, ha már az egyetem alatt találkozhatna az érdeklődő hallgatókkal pályaválasztási orientációs céllal?
5. Mennyire tekinti fontosnak azt, hogy a jogász munkavégzéséhez szükséges jogászai képességek – akár külön tantárgy keretében – már az egyetemi tanulmányok alatt fejlesztésre kerüljenek?
6. Szakmailag mennyire találná hasznosnak, ha olyan végzett jogászokat alkalmazhatna, akik már az egyetem éve alatt személyesen (nem csak modellezett helyzetben) találkoztak ügyféllel, akinek az ügyét a megbízó érdekei szem előtt tartásával szakmai felügyelet mellett önállóan intézték.
7. Hasznosnak tartaná-e ha a joghallgatók már az egyetemi éveik alatt együtt tanulnának, dolgoznának és megismerkednének más szakmák (pl. közgazdász, mérnök, informatikus stb.) leendő képviselőivel, ill. más tudományágak egyetemi hallgatóival?

5.2 A kérdőívek értékelése

A kérdőíveket megválaszolta a Pécsi Ítéletőábla, a Pécsi Törvényszék, a Baranya Megyei Főügyészség, az Igazságügyi Hivatal Budapest, a Dentons Réciczka Europe LLP nemzetközi ügyvédi iroda és a PILnet Public Interest Lawyering Alapítvány Budapest (Columbia University Law School PILnet Foundation New York). A kérdőíveken a válaszadók 1-től 5-ig terjedő skálán – attól függően, hogy mennyire tartják fontosnak a feltett kérdésben írtakat – válaszolták meg a kérdéseket a saját szempontjaik alapján.

Valamennyi válaszadó kiemelkedő fontosságúnak tartotta, hogy a joghallgatók már az egyetemi alapképzés során **gyakorlati ismereteket is kapjanak** az elméleti megalapozás mellett, valamint a **szakmai gyakorlat fontosságát** is hangsúlyozták.

A válaszadók 4 és 5 pontot adtak, így szintén fontosnak tartották, hogy a joghallgatók **minél több jogterületen és szakmai intézményben egységes oktatási metodika figyelembe vételével** szerezhessenek szakmai gyakorlat.

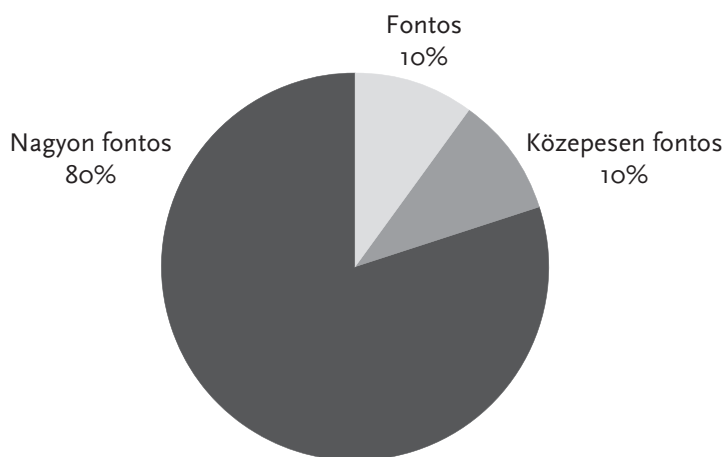
A munkáltatók kihasználnák azt a lehetőséget, hogy már az egyetem alatt **találkozhassanak az érdeklődő hallgatókkal pályaválasztási orientációs céllal**.

A jogászai munka végzéséhez szükséges **jogászai képességek – akár külön tantárgy keretében – egyetemi tanulmányok alatti fejlesztését** többségében kiemelkedő fontosságúnak és így 5 pontra méltónak tartották.

Szakmailag hasznosnak és fontosnak találnák olyan végzett jogászokat alkalmazását, akik már az egyetem évei alatt **személyesen (nem csak modellezett helyzetben) találkoztak ügyféllel**, akinek az ügyét a megbízó érdekei szem előtt tartásával szakmai felügyelet mellett önállóan intézték.

A joghallgatók más szakmák (pld. közgazdász, mérnök, informatikus stb.) leendő képviselőivel, ill. más tudományágak egyetemi hallgatóival történő együttműködésének fontossága tekintetében megoszlott a vélemény, azonban annak hasznosságát senki sem kérdőjelezte meg.

1. ábra — Jogászi képességfejlesztés

5.3 A joghallgatók számára készített kérdőív elemzése

Az egyetemi hallgatók kérdőíves felmérésének módszertana a közvetlenül érintett jogklinikai hallgatók (I), a jogklinikáról a jelenlegi hallgatóktól értesült egyéb hallgatók (II) és a jogklinikát nem ismerő és véletlenszerűen a válaszadásban résztvevő hallgatók (III) megkérdezése volt.

5.3.1 A feltett kérdések

A feltett kérdések és a pontozás mintavételi csoportok felosztása szerint az alábbiak voltak:

Kérem válaszoljon az Ön szempontjából az alábbiak fontosságát, megfélelőségét figyelembe véve 1-től 5-ig pontozással a feltett kérdésekre:

1. Mennyire tartja fontosnak, hogy gyakorlati ismereteket is kapjon az elméleti megalapozás mellett már az egyetemi alapképzés során? 4 és 5 pontot adott: I – 100%, II – 96%, III – 100%
2. Mennyire tartja fontosnak a szakmai gyakorlatot? 4 és 5 pontot adott: I- 100%, II – 94%, III – 93%
3. Milyenek a tapasztalatai, hallgatótársaktól, illetve harmadik személyektől szerzett értesülései a kötelező szakmai gyakorlat színvonala és hasznossága vonatkozásában? 4 és 5 pontot adott I – 18%, II – 32%, III – 27%,
4. Fontosnak tartaná, hogy megszervezzék Önnek azt, hogy minél több jogterületen és szakmai intézményben kapjon szakmai gyakorlat már az egyetem alatt? 4 és 5 pontot adott: I – 91%, II – 88%, III – 94%

5. Mennyire tartaná fontosnak, hogy már az egyetem alatt kapjon szakmai támogatást a pályaválasztáshoz, találkozhasson a jövőbeli munkáltatók képviselőivel? 4 és 5 pontot adott: I – 91%, II – 90%, III – 100%
6. Mennyire tekinti fontosnak azt, hogy a munkahelyi elhelyezkedéséhez szükséges jogászai képességei egy külön tantárgy keretében az egyetemi tanulmányai alatt fejlesztésre kerüljenek? 4 és 5 pontot adott: I – 100%, II – 76%, III – 90%
7. Mennyire tartaná hasznosnak, ha egyetemi tanulmányai alatt nemzetközi kapcsolatokban is részt vehetne és hasonló gyakorlati (pld. jogklinikai) képzést folytató külföldi egyetemek hallgatóival dolgozhatna együtt? 4 és 5 pontot adott: I – 73%, II -68 %, III – 65%
8. Mennyire tartaná hasznosnak, ha egyetemi tanulmányai alatt a szakmai gyakorlata, vagy gyakorlati tantárgy keretében más karok (pld. közgáz, orvos, mérnök, stb.) hallgatóival is dolgozhatna, tanulhatna együtt? 4 és 5 pontot adott: I – 72%, II – 58%, III – 59%,

5.3.2 A válaszok értékelése

A kérdőívet összesen 92 fő töltötte ki, 51 válasz hagyományos, 41 kitöltés pedig online kérdőív formában érkezett.

A feltett kérdések első része a gyakorlati ismeretek fontosságát mérte fel a hallgatók körében. A kitöltők **szinte mindegyike (90 fő) fontosnak**, illetve nagyon fontosnak jelölte azt, hogy az **elméleti képzés mellett gyakorlati ismeretek elsajátítására is lehetőséget** kapjon egyetemi tanulmányaik során. A válaszadók közel 70%-a emellett

rendkívül fontosnak találja a szakmai gyakorlatot, mint a képzés kötelező elemét (68 fő), s további 25 fő jelölte fontosnak azt.

A **jelenlegi kötelező szakmai gyakorlat színvonaláról**, illetve hasznosságáról azonban már jóval **megosztottabb a vélemény**. 57 fő (61,96%), a válaszadók többsége **csak közepesre** minősítette a saját, a hallgatótársai, illetve a harmadik személy általi tapasztalat alapján. 8 fő, **közel 10% még ennél is rosszabbra értékelte**, s csak a kitöltők 29,35%-a (27 fő) jelölte ennél jobbra.

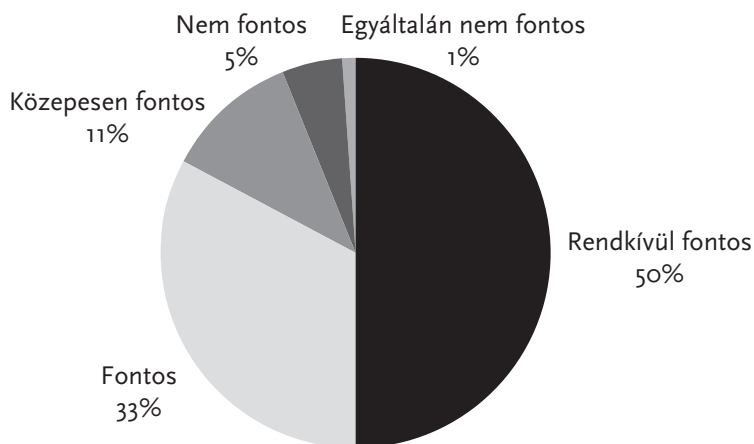
A **hallgatók szinte egésze** (90,22%; 83 fő) tartaná fontosnak vagy kiemelten fontosnak, hogy az egyetem **megszervezze számára a minél több jogterületet és képzési helyszínt érintő gyakorlatot**. A kitöltők túlnyomó többsége – a teljes minta, 5 fő kivételével – nagy hangsúlyt tulajdonít annak, hogy már az egyetem alatt kapjon megfelelő **szakmai támogatást a pályaválasztáshoz**, s találkoz-hasson a lehetséges jövőbeli munkáltatók képviselőivel.

A hallgatók **túlnyomó többsége**, 76 fő (82,61%) úgy gondolja, hogy **egyres jogászai képességei fejlesztésének ideális terepe lehet egy elkülönült tantárgy**(csoport) az egyetemi képzési rendszerben. Mindössze 16 fő jelölte közepesre vagy annál rosszabb minősítésűre ennek fontosságát.

A hallgatók **többsége fontosnak találja a nemzetközi kapcsolatokban való részvételt** és külföldi egyetemek hallgatóival történő közös tapasztalatszerzést is. 62 fő (67,39%) fontosnak vagy nagyon fontosnak jelölte az ilyen jellegű tevékenységeket.

A kérdőívet kitöltők **több mint fele** (54 fő, 58,70%) emellett **fontosnak tartja**, hogy egyetemi tanulmányai alatt a szakmai gyakorlata során, vagy gyakorlati tantárgy keretében **más karok hallgatóival is dolgozhatna**, tanulhatna együtt. Mindössze 10 fő találta kevésbé vagy egyáltalán fontosnak a gyakorlati tapasztalatok megszerzésének e módszerét.

2. ábra — Jogászi képességek fejlesztésére irányuló kurzus fontossága¹⁸

18. Készítette Hohmann Balázs PTE ÁJK Jogklinika Irodavezető.

6. Szakmai gyakorlat és Jogklinika

6.1 Szakmai gyakorlat fogalmak

A jogi karok országszerte a szakmai gyakorlatot a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. tv. alapján szabályozzák és szervezik.

A tv. 108. § 36.pontja értelmezi a **szakmai gyakorlat fogalmát**.

„A szakmai gyakorlat a felsőoktatási szakképzésben, alap-, mester- és osztatlan képzésben, külső gyakorlólóhelyen vagy felsőoktatási intézményi gyakorlólóhelyen teljesítendő részben önálló hallgatói tevékenység;”

A 15.§ (3) bekezdése értelmében a gyakorlatigényes alapképzési szakokon legalább hat hét időtartamú szakmai gyakorlatot kell szervezni.

4. § (1) A hallgató hallgatói munkaszerződés alapján végezhet munkát:

a) a duális képzés képzési ideje alatt külső gyakorlólóhelyen, a képzési program keretében, illetve a képzés részeként megszervezett szakmai gyakorlat vagy gyakorlati képzés során az intézményben, az intézmény által alapított gazdálkodó szervezetben vagy külső gyakorlólóhelyen,

b) a képzési programhoz közvetlenül nem kapcsolódóan a felsőoktatási intézményben vagy a felsőoktatási intézmény által létrehozott gazdálkodó szervezetben.

(3a) A képzési program keretében, illetve a képzés részeként – az (1) bekezdés a) pont szerint – megszervezett szakmai gyakorlatra költségvetési szervnél hallgatói munkaszerződés és díjazás nélkül is sor kerülhet. A hallgatót ez esetben is megilletik mindazon jogok, amelyeket a munka törvénykönyve biztosít a munkavállalók részére.

A szakmai gyakorlat magyar jogi egyetemek által történt szabályozása a jogszabály által megkívánt keretek között maradván túlnyomó részben hasonló képet mutat.

Kivételt képez a *Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, mely Szakmai Gyakornoki Programot* hozott létre az egyéni tanrenddel rendelkező sikeres pályázó hallgatók számára.

A Szakmai Gyakornoki Programra minden szemeszterben három hónapos időintervallumban (szeptember–november, illetve február–április) kerül sor. Az egyetemmel szerződést kötő fogadóintézmények állapítják meg a pályázó, illetve a gyakornoki programban résztvevő hallgatókkal szemben támasztott feltételeket. A gyakornoki helyek betöltése pályázat útján történik. A Karrier Iroda a pályázati eljárást, illetve a pályázatok koordinációját bonyolítja, illetve biztosítja a hallgatók és munkáltatók közötti összhangot, a kapcsolattartást. A gyakornoki időtartam elteltét követően a hallgató által benyújtandó adminisztrációs igazolások és a foglalkoztatási napló áttanulmányozását követően értékelik az oktatók a hallgatók gyakornoki tevékenységét. Ezen dokumentumok kivonatolt változatát a későbbi pályázók is megismerhetik és így információkat nyerhetnek az egyes gyakornoki helyekről, az ott töltött munkáról. A hallgató egyéni tanrendje mellett teljes értékű gyakornoki munkát végez a munkáltatójánál napi 8 órában. A gyakornok javadalmazása a hallgató és a fogadóintézmény közötti eseti megállapodástól függ.¹⁹

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Jogász Osztatlan Képzéshez Tartozó Szakmai Gyakorlatról szóló Tájékoztatója értelmében {a} „hallgató a képzés során – igazságszolgáltatási, illetve közigazgatási és egyéb jogalkalmazási területen, szakmai gyakorlaton köteles részt venni. A szakmai gyakorlat időtartama 6 hét (240 óra), melyből 3 hetet államigazgatási (igazságszolgáltatási, közigazgatási) területen, 3 hetet egyéb jogalkalmazási területen kell teljesíteni.”²⁰

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Szakmai Gyakorlat Teljesítési Rendjéről szóló Szabályzata értelmében „A szakmai gyakorlat célja a joghallgatók jogalkalmazói készsége kibontakoztatásának elősegítése érdekében megfelelő közigazgatási és igazságszolgáltatási gyakorlat megszerzése. Az igazságszolgáltatási szakmai gyakorlatot – a hallgató választása szerint – bármely magyar vagy külföldi bíróságon, ügyészségen, rendőrségen, ügyvédi, közjegyzői vagy önálló bírósági végrehajtói irodában, gazdálkodó szervezet jogi irodáján, intézményes választott bíróságon, illetve szabadalmi ügyvivői irodában lehet letölteni. A dékán nem magyar közigazgatási, illetve igazságügyi szervezetben is engedélyezheti a szakmai gyakorlat letöltését. .... A szakmai gyakorlat időtartama mindösszesen 6 hét (240 óra), amelyet 3 hét közigazgatási és 3 hét igazságszolgáltatási gyakorlat keretében köteles a hallgató teljesíteni.”²¹

---

19. <http://www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/szakmai-gyakornoki/szakmai-gyakornoki> 2016.02.29

20. http://www.kre.hu/ajk/images/doc/AJK_tajekoztatas_JOGASZ_hallgatok_reszere_szakmai_gyakorlatrol_ToA_20140901.pdf 2016.02.29.

21. http://web.uni-miskolc.hu/files/2162/AJK%20HKR_szakmai%20gyakorlat%20szabalyzat%20modositas%20451_2014.pdf 2016.02.29.

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának szabályzata értelmében „*szakmai gyakorlat a Kar által meghirdetett vagy a hallgató által egyénileg választott igazságügyi, közigazgatási, politikai és gazdasági jellegű, a szakmai gyakorlatot felügyelő oktató engedélyével megállapított szakmai munkahelyen, instruktorként irányításával teljesíthető.*” A szakmai gyakorlat eltöltésének helyére, irányultságára előírást a szabályzat nem tartalmaz.²²

Hasonlóan a többi egyetemhez a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara is a szakmai gyakorlat időtartamát a jogász szak nappali munkarendben tanuló hallgatói számára 30 munkanap (6 hét) időtartamban határozza meg.

A hallgatók által készítendő szakmai gyakorlati napló a következő adatokat tartalmazza:

hetenkénti bontásban:

- az intézmény és a szakterület megnevezése,
- a gyakorlatvezető neve és beosztása,
- a munkaterületen megismert és elvégzett feladatok hallgató által történő leírása.
- a gyakorlat lezárásakor a hallgató szakmai gyakorlatának a gyakorlatvezető által történt rövid, szöveges értékelése, amely írásban nyújtandó be.²³

---

22. http://www.ajk.elte.hu/file/TTA_szakgyak_szabalyzat.pdf 2016.02.29.

23. <http://ajk.pte.hu/hallgatoknak/szakmai-gyakorlat-es-naplo-feltoltes> 2016.02.29.

6.2 A jogklinika, mint a szakmai gyakorlat alternatívája

A hallgatók kötelező szakmai gyakorlata hasonló célt szolgál, mint a jogklinikai képzés, azonban kevésbé didaktikus formában és nem teljesen a hallgató igényeihez igazított környezetben. A hallgatók a szakmai gyakorlaton a különböző képzőhelyek elvárásaihoz kell, hogy alkalmazkodjanak. Tekintettel arra, hogy a szakmai gyakorlóléhelyek egymással az oktatási metodika tekintetében nem állnak kapcsolatban és az egyetem részéről sem jelenik meg egységes ilyen jellegű elvárás, ezért a hallgatók gyakorlatuk ideje alatt színes, változatos elvárásokkal és körülményekkel találkoznak. A szakmai gyakorlóléhelyek legjobb tudásuk szerint próbálják megoldani a hallgatók szakmai gyakorlatának hasznos eltöltését, azonban a képzési metodikára vonatkozó információ hiánya miatt nem egy integrált, a hallgatókkal szemben hasonló elvárásokat támogató rendszer részeként, hanem partikulárisan, a hallgatók egyetemi tanulmányaitól eltávolodva sajátos rend szerint. A Jogklinika a szakmai gyakorlathoz szükséges jogászai képességek fejlesztését tűzte ki céljául, ezért adja magát a logikus lehetőség arra, hogy egyben a szakmai gyakorlat azonos metodika és hallgatókkal szembeni elvárások mentén történő megszervezésében is közreműködjön. Mivel a Jogklinika II. egyben szakmai gyakorlatként is elismertethető, ezért alapjául szolgálhat ennek az új módszer mentén szervezendő szakmai gyakorlatnak is. A Jogklinikán, hasonlóan a szakmai gyakorlathoz, gyakorlati naplót vezetnek a hallgatók az elvégzett tevékenységükről, s a tantárgyi kiírásnak megfelelően írásban benyújtják az adott Jogklinika II. tantárgyat vezető oktató részére, aki ezt, ha megfelelő, igazolással látja el. Így az már a tanrendi követelményeknek megfelelően a szakmai gyakorlati koordinátornak benyújthatóvá válik.

Közös kezdeményezésként kerül megvalósítására a Jogklinikai és a Törvényszék közötti együttműködés keretében kísérleti jelleggel a szakmai gyakorlat jogklinikai hallgatók számára történő szervezése. Ennek újdonsága, hogy a hallgatók 3 fős csoportokba szervezettek, először a szervezet felépítésével, az iroda működésével, a hivatali utakkal, az irányadó eljárási szabályokkal ismerkednek meg, majd konkrét peres és nem peres eljárásokban a számukra kirendelt mentor bíró irányítása mellett folyamatban lévő ügyeket dolgoznak fel, feljegyzéseket és fogalmazványokat készítenek.

7. Campus Legal Aid Clinic

A jelen tanulmányban többször említésre került az egyetemi karok közötti együttműködés, a hallgatók joghoz jutásának elősegítése és a joghallgatók konkrét ügyekkel történő foglalkozásának lehetőségeként a Campus Legal Aid program.

Az egyetem részéről megkeresés érkezett külföldi hallgatók általános jogi problémáinak megoldásához szükséges jogi tájékoztatás nyújtása iránt. Mivel a jogi karon működő jogklinikai oktatás kifejezetten a gyakorlati jogászai képességek fejlesztését, valós ügyek, valós ügyfelek ügyeinek – oktatásmetodikai szempontok figyelembevételével, oktató felügyelete mellett történő – intézését tűzte ki célul, ezért logikusan merült fel annak lehetősége, hogy az egyetem részéről jelentkező igényt ezen oktatási forma keretében próbáljuk kielégíteni.

Mivel az egyetemi hallgatók részére történő szolgáltatások nyújtása az igényeknek megfelelően folyamatosan bővül, ezért felmérésre került, mely igények merültek fel, amelyekre a jogklinikai program bővítésével az egyetem magas színvonalon tudna választ adni.

Ezen igények többek között a hallgatók egyetemi élete során felmerülő jogi problémák megelőzéséhez, illetve megoldásához történő tanácsadás, valamint a hallgatók egyetemi tanulmányaihoz, valamint azok elvégzését követő szakmai munkájához szükséges olyan képességek

fejlesztése, melyek elengedhetetlenek a szakmai karriercélok megvalósításához. A jogi problémák többek között a bérleti jogviszonnyal, adásvételi szerződéssel, közüzemi szolgáltatással, fogyasztóvédelemmel, valamint vállalkozások alapításával és működtetésével kapcsolatosak lehetnek. Míg a jogi képességfejlesztés témakörébe tartozik a szerződéskötési, szerződés értelmezési, jogszabály – és jogértelmezési alapok elsajátítása az adott karok speciális oktatási tananyagához és igényeihez igazítva. A program keretében általános jogi tájékoztatás, felvilágosítás történik a hallgatók felé. Amennyiben jogi képviseletre is szükség lenne az ügy jellegéből fakadóan, akkor a professzionális jogi tanácsadás és képviselet külön megszervezett ügyvédek bekapcsolásával történik, teljesen különválasztva a jogklinika szolgáltatásától, de az oktatásmetodikai szempontok messzemenően figyelembe vételre kerülnek. Az *ÁJK Idegen Nyelvi Lektorátusa a szaknyelvi képzés mellett és annak gyakorlati alkalmazásaként* folyamatosan segíti az idegennyelvű jogklinikai szolgáltatás nyújtását. Ezzel a jogi felsőoktatásban jelenleg egyedülálló módon már az egyetemi évek alatt a szaknyelvet valós körülmények között, de még az egyetemi képzésbe integrálva *oktatási célokat is szolgálva* tudják a hallgatók használni.

A fent körülírt feladat megoldásához szükséges feltételek biztosításával egy folyamatos szolgáltatási tevékenység alakulhat ki az egyetemen belül a saját hallgatóink részvételével és javát szolgálva.

*A Campus Legal Aid program **több célt is megvalósít egyidejűleg.** Egyrészt kibővíti a valós igényekre válaszolva az egyetem polgárai felé történő szolgáltatási tevékenységet, másrészt gyakorlati munka keretében oktatási célokat szolgál, harmadrészt a különböző karok hallgatói között elindít egy interakciót és hálózatfejlesztést, mely szintén mind a szolgáltatási, mind az oktatási célokat messzemenően szol-*

gálni tudja. Egyúttal meggyőződésünk, hogy újdonsága, tudományos, valamint szakmai alapjai méltán teszik alkalmassá a társadalom felé történő reprezentálásra, s új hallgatók egyetemre történő vonzására.

8. További lehetőségek

A jogklinikai képzés, mint új, alternatív oktatási metódus alkalmas terep a jogi oktatással összefüggő *kutatási feladatok* végzésére is. Hosszútávon vizsgálhatóak a hallgatók jogklinikai oktatásban történt részvétele és a *jogi pályán történő elhelyezkedési esélyeinek*, valamint a munkavállalás kezdeti szakaszában, a munkahelyi szakmai értelemben vett beilleszkedés könnyebbé válásának összefüggései. További vizsgálat tárgyát képezheti az, hogy az elméletben megtanult alapozó *akadémiai tudás jogklinika keretében történő „éles” alkalmazása mennyiben mélyíti el az ismereteket*, hogyan tudja azokat a modellezett valós jogi környezethez igazítani és ott alkalmazni. *Mennyiben segíti a hallgatók megtanult ismereteinek elmélyítését* és későbbi pályájukon történő *felhasználását* e gyakorlati irányú képzés. Ezen túl vizsgálható az is, hogy a jogklinikai képzés során, a hallgatók saját jogászai képességeik fejlesztéséhez adott ismeretanyag *mennyiben segíti az elméleti tárgyak tanulását, értelmezését, az egyes jogintézmények lényegének megértését.*

9. Záró gondolatok, a kutatás eredményeinek összegzése

Mai globalizált világunkban, amikor a munkaerőpiac és a társadalmi viszonyok változása miatt a végzett hallgatók elhelyezkedésénél egyre többször kerül elő a gyakorlati jogi tudás csírájának keresése a felvételi elbeszélgetésekkor, talán érdemes nyitni az egyetemi képzés során a hallgatók által megszerzett elméleti akadémiai tudás gyakorlati alkalmazásának tanítása irányába is. A kutatásunk során használt kérdőíves felmérések, valamint az egyedi interjúk mind a munkáltatói hivatásrendi szervezetek, mind a jogász szakos hallgatók részéről azt mutatták, hogy eminens érdek fűződik ahhoz, hogy *az akadémiai képzés kiegészítésre kerüljön az eddigi szakmai gyakorlat mellett a jogászai képességfejlesztéssel, a jogászai hivatás gyakorlásához szükséges kompetencia megszerzéséhez szükséges ismeretek oktatásával*. A munkaerőpiaci visszajelzések egyértelműek véleményünk szerint a tekintetben, hogy a munkáltatók szívesen veszik már a kezdő jogászok esetében is, ha látják a jelölt gyakorlati jogi munka iránti érdeklődését, valamint a hivatásgyakorláshoz szükséges kompetencia meglétét, melyet későbbiek során célirányosan tudnak majd fejleszteni. Az egyetemre felvételiző és jelenleg túlnyomórészt költségtérítéses képzésben résztvevő diákok – valamint a képzést részben-egészben finanszírozó szülők – között beszédtema már a felvételizés előtt is az adott egyetemi képzést követő elhelyezkedés esélye.

Elvégzett kutatásunk jelen tanulmányban részletezett megállapításait összegezve bátran állíthatjuk, hogy alappal nem védhetőek azok az ellenvetések, melyek az alapos jogdogmatikai tudás megszerzésének gátjaként tekintenek az egyetemi képzés során a gyakorlati jogász ismeretek megszerzésére. Éppen ellenkezőleg. A gyakorlat – egyetemi képzés során didaktikai szempontokat is szem előtt tartó – megfelelő bemutatása inkább felkelti a hallgatók kedvét arra, hogy jogdogmatikai, akadémiai ismereteiket alkalmazzák az adott jogi problémák megoldása során. Erre később – pár kivételes helyzetben lévő jogász kollégától eltekintve – már a tényleges praktizálásuk során egyre kevesebb lehetőségük lesz. Itt hivatkoznánk a tanulmányban részletesen bemutatott „Clinic” rendszerre. A jogi klinikai oktatás esetén felmerülő veszély lehet, ha a tényleges ügyek ellátása során elsikkad az egyetem akadémiai oktatási célja és egyszerűen jogeset megoldási gyakorlatnak tekintik azt a hallgatók. Éppen ezért tartjuk fontosnak hangsúlyozni, hogy a klinikai oktatás csak egy – bár rendkívül jelentős és intézményesült – része a gyakorlati képzési programnak, mely egy integráns gyakorlati képzési rendszerbe kell, hogy beágyazódjon. E rendszer része a jogászai képességek fejlesztése, a jogászai kompetenciák megszerzése és mérése a munkaerő piacon történő elhelyezkedés esélyeinek növelése érdekében, valamint a szakmai gyakorlat e rendszerbe illeszkedő, a tanulmányban részletezett oktatásmetodikai szempontokat figyelembe vevő megszervezése és lebonyolítása. A rendszer elemei egymással kölcsönhatásban tudnak csak megfelelően működni és a végső célt, az akadémiai képzés színvonalának megtartása mellett annak hatékonyságát fejleszteni és az egyetemi diploma értékének növelését elérni. Mindez természetesen akkor a leghatékonyabb és leghasznosabb, ha mindezt összegyetemi kontextusba helyezzük, mint azt a Pécsi Tudományegyetem Campus Legal Aid programja megkísérli megvalósítani.

A tanulmányunk bevezetőjében jelzett hipotézist igazolandó egy izgalmas utazást tettünk a jogászai képességek katalógusának bemutatásától elindulva, a tanítás és tanulás módszertanának, az önképzésre alkalmassá tétel fontosságának tudományos igénnyel történő bemutatásán, a jogi klinikai képzés ismertetésén keresztül a hivatásrendek és a hallgatók véleményét figyelembe véve a szakmai gyakorlat hasznosságának elemzéséig. Mindezt tettük nem csak kiragadva a jogi karra vonatkoztatva, hanem az egyetem részéről jelentkező igényt kielégítendően és továbbgondolva, az eredeti hipotézisünket kibontva és új elemekkel gazdagítva.

A kutatásunk hipotézise az volt, hogy a megváltozott társadalmi viszonyok, gazdasági környezet miatt jelenleg már nem elegendő a joghallgatók számára csak a jogdogmatikai alapok elsajátítása és a hatályos jog szabályainak ismerete, hanem szükséges olyan jogászai képességek fejlesztése, melyek képessé teszik mint szakembert arra, hogy önállóan tudja megtalálni a szakmai válaszokat munkája során, tehát kompetenciával rendelkezzen a fent vázolt kihívásokra történő megfeleléshez. A hipotézist a kutatás eredményeivel bizonyítva a hatékony tanulás, szakmai gyakorlat, jogklinikai, hivatásrendek közötti együttműködés, különböző karok hallgatóinak hálózatosodása gondolatával egészítettük ki és nyitottunk új távlatokat további kutatások számára.

Ezért is zárnánk a tanulmányt azzal, hogy megtettük az *első lépést az egyetemi akadémiai és gyakorlati képzés egymást erősítő kapcsolatának kutatásában*, melyet véleményünk szerint – annak elemeit kibontva – *további részletező kutatásokkal kell erősíteni* és így a tanulmány címében jelzett dilemmát *összegyetemi összefüggésbe lehet helyezni*.

ÜGYVÉDEK A KÖZJÓÉRT!

ÖNKÉNTES ÜGYVÉDI TÁMOGATÁS CIVIL SZERVEZETEKNEK*

jogi tájékoztató előadások
civil képzések
ügyes-bajos kérdések megválaszolása

WWW.PROBONOUGYVED.HU

PILnet Alapítvány

1061 Budapest, Paulay Ede utca 50.

Tel.: +36 1 461 5700

probono@pilnet.org

JOGGAL A CIVIL TÁRSADALOMÉRT!

NORVÉG CIVIL
Támogatási Alap

* Szintén ingyenes olyan magánszemélyek részére, akik megalapozott tervvel rendelkeznek egy civil szervezet bejegyzését illetően.

ÜGYVÉDEK A KÖZJÓÉRT!

A magyarországi
önkéntes ügyvédi
(pro bono)
kezdeményezésről

Ügyvédeknek

A PILnet Alapítvány által létrehozott

Magyar Pro Bono Központ

összekapcsolja a hazai civil szervezetek szükségleteit az ügyvédség önkéntes erőforrásaival.

WWW.PROBONOUGYVED.HU

„...De a kényszeren túl is ingyenesen gondozza a magyar ügyvédség a szegények ügyeit. Részint jogvédő egyesületek keretében, részint önállóan, egyéni alapon....”

*Dr. Oppler Emil: Az ügyvédkedés művészete,
Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1929*

Amennyiben Ön szabadidejében önkéntes ügyvédként jogi szakértelmével támogatna civil szervezet(ek)et, közösségépítő és értékteremtő kezdeményezéseket, hogy jelezze ezt felénk a probono@pilnet.org email címen!

További információ: PILnet Alapítvány
Paulay Ede utca 50.
1061 Budapest
Tel.: +36 1 461 5700
probono@pilnet.org

WWW.PROBONOUGYVED.HU

JOGGAL A CIVIL TÁRSADALOMÉRT!

NORVEG CIVIL
Támogatási Alap

